

ARAŞTIRMA / RESEARCH

Kanser Hastalarında Bir Semptom Konstipasyon: Literatür İncelemesi

Constipation, a Symptom in Cancer Patients: A Literature Review

Zeynep PEHLİVAN¹, Seçil GÜLHAN GÜNER², Nesrin NURAL²¹Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İç Hastalıkları Hemşireliği AD²Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İç Hastalıkları Hemşireliği AD

Geliş tarihi/Received: 09.07.2021

Kabul tarihi/Accepted: 15.11.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Zeynep PEHLİVAN, Arş. Gör.
İslampaşa Mah., Şehitler Cd. Araştırma Hastanesi
Yanı, 53100 Merkez/Rize Merkez/Rize, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
E-posta: zeynep.pehlivan@erdogan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7318-9153

Seçil GÜLHAN GÜNER, Dr. Öğr. Üyesi
ORCID: 0000-0002-1161-066X

Nesrin NURAL, Prof. Dr.
ORCID: 0000-0003-2100-7386

Bu çalışma 18-19 Aralık 2020 tarihinde II. Uluslararası III. Ulusal Onkoloji Hemşireliği Kongresinde sözel bildiri olarak sunulmuştur ve kongre özet kitabında yayımlanmıştır.

Öz

Amaç: Bu literatür incelemesinin amacı, Türkiye’de yapılan hemşirelik alanındaki tezleri ve araştırma makalelerini inceleyerek, kanser hastalarında konstipasyon semptomunun prevalansını ve konstipasyona yönelik uygulanan girişimlerinin etkisini belirlemektir.

Gereç ve Yöntem: Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik Türkçe arama motoru ve Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi Türk Tıp Dizini üzerinde 01.01.2010 ve 15.11.2020 tarihleri arasında; “kanser ve konstipasyon”, “kemoterapi ve semptom”, “kanser ve semptom” anahtar kelimeleri kullanılarak bir tarama yapıldı. Toplam 14 tez ve 13 araştırma makalesi tespit edildi. İçeriğinde konstipasyon semptomunu bulunduran, metnin tamamına erişilebilen, Türkçe yayınlanmış ve 18 yaş ve üzeri katılımcıları içeren beş tez ve dört araştırma makalesi bu literatür derlemesinde incelendi.

Bulgular: İncelenen çalışmalarda, kanser hastalarında konstipasyon prevalansı %19,5-69 arasında belirlendi. Deneysel tipte yapılan tez çalışmalarının sonuçlarına göre kanser hastalarında semptom kontrolü ve önlemeye yönelik verilen eğitimlerin konstipasyon sıklığını (deney grubu %16,7-46,7; kontrol grubu %69,4-83,3) azalttığı saptandı.

Sonuç: Türkiye’de hemşirelik alanında yapılan çalışmaların çoğunda, konstipasyonu önlemeye yönelik verilen eğitimlerin konstipasyon sıklığını ve şiddetini azaltmada etkili olduğu saptandı.

Anahtar Kelimeler: Kanser, konstipasyon, literatür, semptom.

Abstract

Objective: The aim of the present literature review was to determine the prevalence of the constipation symptom in cancer patients and the effect of interventions used for constipation by examining the theses and research articles which were conducted in the field of nursing in Turkey.

Material and Method: A search was performed between 01.01.2010 and 15.11.2020 dates, on Council of Higher Education National Thesis Center, Google Academic Turkish search engine, and National Academic Network and Information Center Turkish Medical Directory by using the keywords "cancer and constipation", "chemotherapy and symptom", "cancer and symptom". A total of 14 theses and 13 research articles were detected. Five theses and four research articles which included constipation symptom in its content, had accessible full texts, were published in Turkish, and included participants aged 18 years and older were investigated in the present literature review.

Results: In the investigated studies, the prevalence of constipation in cancer patients was determined between 19.5-69%. According to the results of the experimental thesis studies, it was determined that education for symptom control and prevention decreased the frequency of constipation (16.7-46.7% in the experimental group; 69.4-83.3% in the control group) in cancer patients.

Conclusion: In many of the studies that were conducted in the field of nursing in Turkey, educations for preventing constipation were detected effective in reducing the frequency and severity of constipation.

Keywords: Cancer, constipation, literature, symptom.

1. Giriş

Dünyada ve ülkemizde önemli bir halk sağlığı sorunu olan kanser, ölüme neden olan hastalıklar arasında ikinci sırada yer almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 2020 yılı verilerine göre kanserlerin 10 milyon ölümünün nedeni olduğu belirtilmektedir. Ayrıca önümüzdeki yıllarda kansere bağlı ölümlerin daha fazla artacağı ve kanserin ölüm nedenleri arasında ilk sıraya yükseleceği öngörülmektedir (1, 2).

DSÖ kanseri; vücudun herhangi bir bölgesinde bulunan organ veya dokularda başlayabilen, kontrolsüz büyüyen, çoğalabilen ve metastaz yapabilen hücrelerin oluşturduğu hastalık grubu olarak tanımlanmaktadır (1). Kanser ya da kanser tedavisi alan hastalarda ağrı, yorgunluk, konstipasyon, diyare, alopesi, bulantı-kusma, anksiyete ve depresyon gibi birçok fiziksel ve psikolojik semptom görülmektedir (3-5). Kanser hastalarında yaygın görülen semptomlar arasında yer alan konstipasyon, genellikle sert, zor ve ağırlı dışkılama, dışkı sayısının haftada üçten daha az olması şeklinde tanımlanmaktadır (6, 7). Kanser hastalarında konstipasyon kemoterapiye bağlı görülebildiği gibi fiziksel aktivitede azalma, beslenme düzeninde değişiklik, sıvı alımının azalması ve semptom yönetiminde kullanılan ilaçlara bağlı olarak da gelişebilmektedir (8).

Konstipasyonun, hasta üzerindeki etkileri değişkenlik gösterse de genellikle gaz, batında ağrı, rektal ağrı, şişkinlik gibi fiziksel semptomlara neden olabilmektedir. Konstipasyon hastaların çoğunda sıkıntılı bir sorundur. Çoğu durumda tanı konulamamakta ve buna bağlı tedavi edilememektedir. Tedavi edilmediği ya da gözden kaçırıldığı durumlarda diğer semptomlara ek olarak bulantı-kusma, bağırsak obstrüksiyonları/perforasyonları gibi sekonder semptomlara neden olmaktadır. Konstipasyon kalp ve dolaşım sisteminden solunum sistemine kadar birçok sistemi etkileyerek hayatı tehdit etme boyutuna ulaşabilir. Özellikle konstipasyon kanser hastalarında anksiyete ve depresyon gibi bilişsel durum değişiklikleri ve farklı psikolojik semptomlara da neden olabilir (9-11).

1.1. Amaç

Bu literatür incelemesinin amacı Türkiye’de kanser hastalarında görülen konstipasyon semptomuna yönelik hemşirelik alanında yapılmış tezleri ve araştırma makalelerini incelemek, kanser hastalarında konstipasyon semptomunun sıklığını belirlemek ve konstipasyona yönelik uygulanan girişimleri ve etkisini gözden geçirmektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma soruları aşağıda belirtilmiştir:

-Kanser hastalarında konstipasyon prevalansı hangi orandadır?

-Konstipasyonu önlemeye yönelik uygulanan hemşirelik girişimleri nelerdir?

-Uygulanan hemşirelik girişimlerinin konstipasyon üzerine etkisini inceleyen çalışmalar ve sonuçları nelerdir?

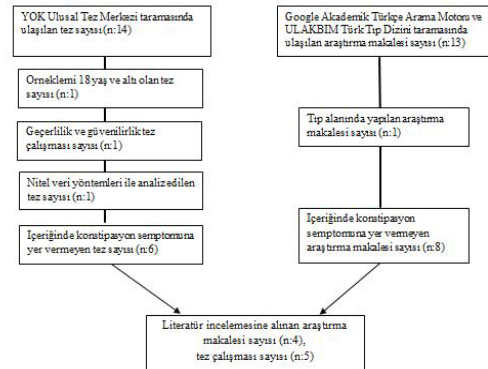
2. Gereç ve Yöntem

Bu çalışma betimsel tarama modeli kullanılarak, York Üniversitesi Ulusal Sağlık Araştırmaları Enstitüsü tarafından geliştirilen Centre for Reviews and Dissemination 2009 rehberi doğrultusunda yapılmıştır (12).

2.1. Çalışmaların seçilmesi

Bu literatür incelemesinde, 2010-2020 yılları arasında Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik Türkçe arama motoru ve Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) Türk Tıp Dizini veri tabanları kullanılmıştır. Tarama “kanser ve konstipasyon”, “kemoterapi ve semptom”, “kanser ve semptom” anahtar kelimeleri ile yapılmıştır.

Araştırmaya dahil edilme kriterleri; son 10 yılda yapılmış olan ve tamamına erişilebilen, örnekleme 18 yaş ve üzeri olan, yazım dili Türkçe olan ve içeriğinde konstipasyon semptomu yer alan tezler ve araştırmalar olarak belirlenmiştir. Sadece nitel veri yöntemleriyle analiz edilen ve geçerlilik güvenilirlik çalışmaları olan çalışmalar kapsam dışında tutulmuştur. Tarama sonucunda toplam 14 teze ve 13 araştırma makalesine ulaşılmıştır. Örneklem grubu 18 yaş ve altı olan bir tez çalışması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması olan bir tez çalışması, nitel veri yöntemiyle analiz edilen bir tez çalışması ve içeriğinde konstipasyon semptomuna yer vermeyen altı tez çalışması ve sekiz makale ve hemşirelik alan dışı olan bir makale dahil edilme kriterlerini karşılamadığı için kapsam dışında tutulmuştur. Araştırmaya dahil edilme kriterleri kapsamında toplam beş tez çalışması ve dört araştırma makalesi incelenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Tezlerin ve araştırma makalelerinin seçimi ve akış şeması

3. Bulgular

Tez ve araştırma makalelerinden elde edilen bulgular “araştırma türü, amacı, örneklem özellikleri, kullanılan ölçüm aracı ve elde edilen sonuçlar” başlıkları altında iki ayrı tabloda verilmiştir (Tablo 1 ve Tablo 2).

3.1. Örneklem Özellikleri

3.1.1. Tez Çalışmaları

Çalışmaya dahil edilen beş tez çalışmasının ikisi doktora üçü yüksek lisans düzeyindedir. Tez çalışmalarının tamamının örneklemini kemoterapi alan kanser hastaları oluşturmuştur. Tezlerden beş tanesi deneysel, bir tanesi ise kesitsel ve tanımlayıcı tipte yapılmıştır. Deneysel tipte yapılan çalışmaların örneklem sayıları 12 ile 70 arasında değişmektedir ve tanımlayıcı tipte yapılan tez çalışmasının örneklem sayısı 397’dir (13-17).

3.1.2. Araştırma Makaleleri

Çalışmaya dahil edilen dört araştırma makalesinin üçü tanımlayıcı, biri deneysel niteliktedir. Deneysel olarak

Tablo 1. Araştırmaya Alınan Tez Çalışmalarının Özellikleri

Yazar/ yıl	Araştırma tipi	Örneklemin özellikleri	Konstipasyon prevalansı	Kullanılan Ölçekler	Sonuç
Erdoğan 2011 (15)	Deneyisel	Ayaktan ve yatarak kemoterapi alan kanser tanılı hastalar Deney grubu: (n=60 kişi) Kontrol grubu: (n=60 kişi)	Eğitim sonrası deney grubu: %46,7 Kontrol grubu: %83,3	-Hasta bilgi formu -Kemoterapi semptom değerlendirme ölçeği	Deney grubunda kemoterapi alan hastalara verilen eğitimin tedaviden sonra konstipasyon sıklığı, şiddeti ve derecesini önemli ölçüde azalttığı bulunmuştur.
Şahin 2012 (17)	Deneyisel	Ayaktan kemoterapi ünitesinde tedavi alan kanser tanılı hastalar Deney grubu: (n=70 kişi) Kontrol grubu (n=70 kişi)	Deney grubu ön test ve son test: %62,8 Kontrol grubu: %70	-Hasta Tanılama Formu -Kemoterapi Semptom Değerlendirme Ölçeği -Stresle başa çıkma ölçeği -Süreklili öfke ve öfke ifade tarz ölçeği	Eğitim sonrası konstipasyon semptomunun sıklığı, şiddeti ve rahatsızlık derecesi açısından deney ve kontrol grubunda farklılık görülmediği, eğitimin konstipasyon semptomunu önlemede etkili olmadığı saptanmıştır.
Üstündağ 2013 (16)	Tanımlayıcı, kesitsel	Ayaktan kemoterapi ünitesinde tedavi alan kanser tanılı hastalar (n:397 kişi)	%57,3	-Hasta tanılama formu -Nightingale semptom değerlendirme ölçeği -Karnofsky performans skalası -Tamamlayıcı tedavi değerlendirme formu	Hastaların kemoterapi sonrası %57,3'ünün konstipasyon semptomunu yaşadıkları ve en sık görülen semptomlar arasında sekizinci sırada yer aldığı bulunmuştur.
Yurtsever 2017 (13)	Deneyisel	Ayaktan kemoterapi ünitesinde tedavi alan kanser tanılı hastalar Deney grubu: (n:36 kişi) Kontrol grubu: (n:36 kişi)	Deney grubu eğitimden sonra 7.gün: %88,9 14.gün:%16,7 Kontrol grubu 7. ve 14. gün: % 69,4	-Hasta Bilgi Formu -Konstipasyon Risk Değerlendirme Ölçeği	Uygulanan eğitim sonrası konstipasyonu önlemeye yönelik verilen eğitimin konstipasyon görülme sıklığını azalttığı, semptom gelişimini önleme ve yönetiminde eğitimin önemli bir yere sahip olduğu bulunmuştur.
Acar 2019 (14)	Deneyisel	Ayaktan kemoterapi ünitesinde tedavi alan meme kanser tanılı hastalar Deney grubu: (n=11 kişi) Kontrol grubu: (n=23 kişi)	Danışmanlık sonrası deney grubu: 1.ölçüm: %63,64 2.ölçüm: %63,63 3.ölçüm: %27,27	-Hasta Bilgi Formu -Kemoterapi Semptom Değerlendirme Ölçeği -Fonksiyonel Yaşam Ölçeği Kanser -Hasta Memnuniyet Anketi	Kemoterapiye bağlı görülen yaygın semptomlar arasında konstipasyon dördüncü sırada yer almaktadır. Deney grubunda eğitim ve danışmanlık sonrası konstipasyon sıklığı azalırken, şiddeti ve rahatsızlık derecesinde azalma görülmemiştir.

yapılan çalışmanın örneklem sayısı 30, tanımlayıcı olarak yapılan çalışmaların örneklem sayısı 82 ile 129 arasında değişmektedir. Araştırma makalelerinin iki tanesinin örneklemi ayaktan kemoterapi ünitesinde tedavi alan hastalar oluştururken, diğer iki tanesini onkoloji kliniğinde yatan ve kemoterapi almayan kanser hastaları oluşturmuştur (18-21).

3.2.Kullanılan Ölçüm Araçları

Araştırma kapsamına alınan tez ve araştırma makalelerinin tamamında hastaların sosyodemografik özellikleri ve hastalıkları ile ilgili bilgiler yer almıştır. Elde edilen veriler hasta bilgi formu ya da hasta tanılama formu kullanılarak toplanmıştır. Yapılan tez ve araştırma makalelerinde kanser hastalarında konstipasyon prevalansını belirlemek için farklı ölçüm araçları kullanılmıştır.

3.2.1.Tez Çalışmaları

Tez çalışmalarında ortak ölçüm aracı olarak Erdoğan (15), Şahin (17) ve Acar (14) "Kemoterapi Semptom Değerlendirme Ölçeği" kullanmıştır. Tez çalışmalarında farklı ölçüm araçları olarak Yurtsever (13) "Konstipasyon Risk Değerlendirme Ölçeği", Şahin (17) "Stresle başa çıkma ölçeği", "Süreklili öfke ve öfke ifade tarz ölçeği", Üstündağ (16) "Nightingale semptom değerlendirme ölçeği", "Karnofsky performans

skalası", "Tamamlayıcı tedavi değerlendirme formu", Acar (14) "Fonksiyonel Yaşam Ölçeği Kanser", "Hasta Memnuniyet Anketi" ve "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" kullanmıştır.

3.2.2.Araştırma Makaleleri

Araştırma makalelerinde ortak ölçüm aracı kullanılmamıştır. Farklı ölçüm araçları olarak Akçay ve Gözüm (20) "Rolls Royce Yaşam Kalitesi Ölçeği", Süren ve ark. (21) "Edmonton Semptom Değerlendirme Ölçeği", Öztürk ve ark. (19) "Konstipasyon Risk Değerlendirme Ölçeği" kullanarak değerlendirme yapılmıştır.

3.3.Elde Edilen Bulgular

3.3.1.Tez Çalışmaları

Yurtsever (13) tez çalışmasında kanser hastalarında kemoterapiye bağlı gelişen konstipasyonu önlemeye yönelik verilen eğitim sonrası yedinci günde deney grubunda konstipasyon prevalansı %88,9 iken 14. günde %16,7 olarak saptamıştır.

Acar (14) tez çalışmasında kemoterapi alan kanser hastalarına Roy Adaptasyon Modeli'ne göre verilen danışmanlık ve semptom kontrolü eğitimi sonrası konstipasyon prevalansının azaldığını (1. ölçüm: %63,64, 2. ölçüm: %63,63, 3. ölçüm: %27,27) belirlemiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Alınan Makalelerin Özellikleri

Yazar/yıl	Araştırma Tipi	Örneklemin özellikleri	Konstipasyon prevalansı	Kullanılan Ölçekler	Sonuç
Hindistan ve ark. 2012 (18)	Tanımlayıcı	Ayaktan kemoterapi ünitesinde tedavi alan hematolojik kanser tanılı hastalar (n=82 kişi)	%19,5	-Hasta bilgi formu	Kemoterapi alan hematolojik kanser tanılı hastaların konstipasyon semptomunu en az sıklıkta deneyimledikleri (8.sırada) saptanmıştır.
Akçay ve Gözüm, 2012 (20)	Deneysel	Ayaktan kemoterapi ünitesinde tedavi alan meme kanser tanılı hastalar (n=30 kişi)	%33,3	-Hasta tanılama formu -Rolls Royce Yaşam Kalitesi Ölçeği	Hastaların kemoterapi sonrası konstipasyon semptomu 8.sırada yer almaktadır. Aynı zamanda kemoterapiye bağlı gelişen semptomlara ilişkin bilgi alma isteği en düşük sırada konstipasyon semptomu olduğu belirtilmiştir.
Süren ve ark. 2015 (21)	Retrospektif, Tanımlayıcı	Klinikte yatan ve kemoterapi almayan son dönem kanser hastaları (n=113 kişi)	%69	-Edmonton Symptom Değerlendirme Ölçeği -Hasta dosyaları	Hastaların %69'unda konstipasyon görüldüğü ve küme analizi sonucunda bulantı-kusma, iştahsızlık ve konstipasyon ilk semptom kümesini oluşturduğu bulunmuştur.
Öztürk ve ark. 2020 (19)	Tanımlayıcı, Kesitsel	Tıbbi onkoloji kliniğinde yatan ve kemoterapi almayan kanser tanısı almış hastalar (n=129 kişi)	%62	-Hasta Tanılama Formu -Konstipasyon Risk Değerlendirme Ölçeği	Kanser hastalarının %62 oranında konstipasyon yaşadıkları ve metastaz varlığı, opioid analjezik kullanma ve destek tedavi alma durumunun konstipasyon gelişim riskini artırdığı bulunmuştur.

Erdoğan (15) tez çalışmasında kemoterapinin yan etkilerine yönelik verilen eğitim sonrası deney grubunda konstipasyon prevalansı %46,7, kontrol grubunda %83,3 bulunmuştur. Deney grubunda yer alan hastalara verilen eğitimlerin ardından tedaviden sonra konstipasyon semptomunun sıklığı, şiddeti ve rahatsızlık derecesinde önemli ölçüde azalma görülmüştür.

Üstündağ (16) tez çalışmasında kemoterapi alan kanser hastalarının konstipasyonu sekizinci sırada ve %57,3 (%7,7 çok az, %17,3 biraz, %24,7 oldukça fazla, %7,7 çok fazla) oranında yaşadıklarını belirtmiştir.

Şahin (17) tez çalışmasında konstipasyon prevalansının deney grubunda eğitim öncesi ve sonrası %62,8 oranında, kontrol grubunda %70 oranında olduğunu ve eğitimin konstipasyon sıklığı, şiddeti ve rahatsızlık derecesi üzerine etkisinin olmadığını belirtmiştir.

3.3.2. Araştırma Makaleleri

Hindistan ve ark. (18) çalışmalarında hastalarda konstipasyon görülme sıklığı (%19,5) semptomlar arasında sekizinci sırada yer aldığını vurgulamışlardır. Çalışmada hastaların konstipasyon semptomunu gidermeye yönelik lifli besinler tüketme, günde iki litre sıvı içme ve hareketsiz kalmamaya çalışma gibi uygulamalar yaptığını belirtmişlerdir.

Öztürk ve ark. (19) çalışmalarında kanser hastalarının %62'sinde konstipasyon olduğunu; metastazı olan, destek tedavi alan ve opioid analjezik kullanan hastalarda konstipasyon prevalansının daha yüksek olduğunu saptamışlardır.

Akçay ve Gözüm (20) çalışmalarında hastaların %33,3 oranında konstipasyon semptomunu yaşadıkları ve semptomlar arasında sekizinci sırada yer aldığını vurgulamaktadır. Hastaların eğitim öncesi konstipasyon yönetimi ile ilgili bilgi sahibi olmadığı, eğitim sonrası %53,3'ünün konstipasyon hakkında bilgi sahibi olduğu ve konstipasyonla baş etme yöntemlerini öğrendikleri görülmüştür.

Süren ve ark. (21) çalışmalarında konstipasyon prevalansının %69 oranıyla yaygın görülen semptomlar arasında beşinci sırada yer aldığını belirtmişlerdir.

4. Tartışma

Konstipasyon kanser hastalarında yaygın görülen ve hastaların yaşam kalitesini olumsuz etkileyen önemli semptomlardan biridir. Bu literatür incelemesi, kanser hastalarında görülen konstipasyon semptomuna yönelik Türkiye'de yapılan hemşirelik alanındaki tez ve araştırma makalelerini inceleyerek, konstipasyon semptomunun prevalansını ve konstipasyona yönelik uygulanan girişimlerin etkisini belirlemek amacıyla yapılmış ve elde edilen bulgular bu bölümde literatür doğrultusunda tartışılmıştır.

Kanser tedavisinde yaygın kullanılan tedavi yöntemlerinden biri olan kemoterapi, kanser hücreleri üzerindeki sitotoksik etkisinin yanı sıra gastrointestinal sistem gibi hızlı çoğalan hücrelere de zarar vermektedir. Kemoterapinin bu etkisi hastalarda konstipasyona neden olabilmektedir (22, 23). Araştırma kapsamına alınan tez çalışmaları ve araştırma makaleleri incelendiğinde konstipasyon prevalansı ayaktan kemoterapi alan kanser hastalarında %19,5-57,3, yatarak tedavi olan kanser hastalarında ise %62-69 oranları arasında değişmektedir. Literatürde yapılan farklı çalışmalar incelendiğinde ayaktan kemoterapi alan kanser hastalarında konstipasyon prevalansı %32-70, yatarak medikal tedavi alan kanser hastalarında %50-64 arasındadır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yapılmış çalışmalarla paralellik göstermektedir (24-29).

Son dönem kanser hastaları, hastalığın kendisinden ya da tedavisinden dolayı birçok farklı semptom yaşamaktadır. İleri evre kanser hastalarında çoklu semptom görülmesi, hastalık yükünün artması ve tedavide birden çok semptomla odaklanılması bazı semptomların göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Bu derlemeye alınan bir makalede konstipasyon diğer semptomlar arasında üçüncü sırada (21), üç farklı çalışmada ise sekizinci sırada yer aldığı belirlenmiştir (16, 18, 20).

Kanser hastalarında ağrı tedavisinde kullanılan opioid analjezikler, bağırsak peristaltizmini azaltarak bağırsaktan sıvı geri emilimini artırmakta, bağırsak kaslarının disfonksiyonuna neden olmakta, dolayısıyla konstipasyona zemin hazırlamaktadır (30). Kanser hastalarında opioid analjezik kullanımına bağlı olarak görülen yan etkileri incelemeye yönelik yapılan ve 25 çalışmanın dahil edildiği sistematik derlemede konstipasyon prevalansı %5-97 olarak bulunmuştur (31). Yapılan farklı bir çalışmada ise ileri evre kanser hastalarında opioide bağlı konstipasyon prevalansının %25-95 arasında olduğu belirtilmektedir (32). Bu derlemeye alınan Öztürk ve ark. (19)'nin yatarak tedavi alan kanser hastaları üzerinde yaptığı bir çalışmada metastaz varlığı, opioid analjezik ve destek tedavi alma durumunun hastalarda konstipasyon riskini artırdığı saptanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen ortak sonuç olarak "konstipasyon kanser tedavisi alan hastalarda yaygın bir semptomdur". Özellikle opioid analjeziklerin tedavide kullanımı konstipasyon prevalansını artırmaktadır.

Literatürde kanser hastalarının hastalık ve tedaviye ilişkin bilgi gereksinimleri olduğu belirtilmektedir. Hastaların primer bakımından sorumlu hemşireler hastalara bilgilendirme ve farklı yöntemlerle planlı eğitim programları uygulayarak semptom yönetiminde hastaları güçlendirmeye çalışmaktadırlar (33). Literatürde yapılan farklı çalışmalarda kemoterapiye bağlı görülen semptomların birçoğu uygun hemşirelik girişimleri ve eğitim programlarıyla giderilebileceği belirtilmektedir (20,34). Benor ve ark. (35)'nin çalışmasında kemoterapi alan kanser hastalarına hemşireler tarafından yapılacak eğitim, danışmanlık ve hemşirelik girişimlerinin hastaların semptomlarını ve yaşadığı sıkıntıları azalttığı, yaşam kalitesini yükselttiği vurgulanmaktadır. Araştırma kapsamına alınan deneysel tipte tez ve araştırma makalelerinde hastalara uygulanan eğitim, danışmanlık ve hemşirelik girişimleri sonrası konstipasyon prevalansında azalma olduğu, verilen eğitimlerin etkili olduğu belirlenmiştir (deney grubu; %16,7-46,7; kontrol grubu %69,4-83,3). Bu sonuçlardan farklı olarak incelenen bir tez çalışmasında (14) hastalara uygulanan eğitim ve danışmanlığın konstipasyon prevalansında değişiklik oluşturmadığı belirtilmiştir. Kanser tedavisi alan hastalarda gelişen semptomlar çoklu faktörden etkilenmektedir. Bu nedenle gelecekte yapılması planlanan çalışmalarda etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik çalışmalar yapılmalı ve bu faktörlere ilişkin çözüm önerileri geliştirilmelidir.

5. Sonuç ve Öneriler

Hemşirelik alanındaki tezler ve araştırma makaleleri incelenerek, kanser hastalarında konstipasyon semptomunun prevalansını belirlemek ve konstipasyona yönelik uygulanan girişimlerin konstipasyon üzerindeki etkisini gözden geçirmek amacıyla yapılan bu incelemede;

- Kanser hastalarında konstipasyon prevalansının %19,5-69,0 arasında değiştiği,
- Konstipasyonun kanser hastalarında yaygın görülen semptomlardan biri olduğu,
- Konstipasyonu gidermeye yönelik hemşirelerin planlı eğitim verdiği,
- Verilen eğitimlerin konstipasyon sıklığını azalttığı, bir çalışmada ise konstipasyon sıklığına etkisinin olmadığı saptanmıştır.

Kanser hastalarında konstipasyon, basitçe bağırsak hareketlerinin azalması olarak görülse de sıklığı, şiddeti arttıkça hastalarda olumsuz pek çok duruma neden olmakta ve hastaların yaşam kalitesini azaltmaktadır. Literatürde kanser hastalarında görülen semptomlar sıklıkla ya genel olarak ele alınmış ya da bulantı-kusma, mukozit ve alopesi semptomları üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda sadece konstipasyon semptomunu inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Bu gerekçeden hareketle konstipasyonun hastalar üzerindeki olumsuz etkileri düşünülerek daha fazla tanımlayıcı ya da deneysel tipte çalışmalara ve hemşirelik girişimi olarak eğitim dışında farklı yöntemlerin geliştirilmesine gereksinim duyulmaktadır.

6. Alana Katkı

Konstipasyon kanser hastalarının yaşam kalitesini, hastalığa uyumunu ve iyilik halini olumsuz etkileyen ve yaygın görülen semptomlar arasındadır. Dolayısıyla kanser hastalarının yaşam kalitelerinin artırılmasında konstipasyonun önlenmesi ve tedavi edilmesi oldukça önemlidir. Kanser hastalarının primer bakımından sorumlu hemşireler, kanser hastalarında yaygın görülen bu semptomun erken tanınmasından, önlenmesinden, kontrolünden ve bakımından sorumludur. Yapılan çalışmalarla konstipasyon prevalansının önceden bilinmesi, önlenebilir ve tedavi edilebilir bir semptom olduğu farkındalığının oluşturulması, hemşirelerin bu konuda bakım standartlarını geliştirmesi, hemşirelik faaliyetlerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda kanser hastalarında konstipasyon prevalansının bilinmesi verilen bakımın niteliğinin artmasına, hasta ve ailesinin iyileşme sürecine ve dolayısıyla sağlığına olumlu katkı sağlayacaktır.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdi/aynı yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

Yazarlık Katkısı

Fikir/Kavram:ZP, SGG, NN; **Tasarım:**ZP, SGG; **Denetleme:**ZP, SGG; **Kaynak ve Fon Sağlama:**ZP; **Malzemeler:**Yok; **Veri Toplama ve/veya İşleme:**Yok; **Analiz/Yorum:**ZP, SGG, NN; **Literatür Taraması:**ZP, SGG; **Makale Yazımı:**ZP, SGG; **Eleştirel İnceleme:**ZP, SGG, NN.

Kaynaklar

1. World Health Organization [Internet]. Cancer; 2020 [Accessed 02 June 2021]. Available from: <https://gco.iarc.fr/today/online-analysis-multi-bars>.
2. Bahar A, Ovayolu Ö, Ovayolu N. Onkoloji hastalarında sık karşılaşılan semptomlar ve hemşirelik yönetimi. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2019;6(1):42-58.
3. Genç A, Oğuz S. Kanserli hastalarda progresif gevşeme egzersizlerinin kemoterapinin yan etkileri üzerine etkisi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Gelişim Dergisi. 2018;5:517-524.
4. Çelik GHT. Onkoloji hemşireliğinde semptom yönetimi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2016;5(4):93-100.
5. Yeşilbalkan ÖU, Akyol AD, Çetinkaya Y, Altın T, Ünlü D. Kemoterapi tedavisi alan hastaların tedaviye bağlı yaşadıkları semptomlar ve yaşam kalitesine olan etkisinin incelenmesi. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 2005;21(1):13-31.

- 6.Korkmaz M. Kabızlık yakınması olan hastanın birinci basamakta yönetimi. *Konuralp Tıp Dergisi*. 2011;3(3):35-41.
- 7.Sobrado CW, Corrêa Neto JF, Pinto RA, Sobrado LF, Nahas SC, Ceconello I. Diagnosis and treatment of constipation: a clinical update based on the Rome IV criteria. *Journal of Coloproctology*. 2018;38(2):137-144.
- 8.McMillan SC, Tofthagen C, Small B, Karver S, Craig D. Trajectory of medication-induced constipation. *Oncology Nursing Forum*. 2013;40(3):92-100.
- 9.Ayık D, Can G. Palyatif bakım hastalarında konstipasyonun yönetimi ve akupresürün etkinliği. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*. 2020;7(2):141-148.
- 10.Seven M, Akyüz A, Sever N, Dinçer Ş. Kanser tanısı alan hastaların yaşadığı fiziksel ve psikolojik semptomların belirlenmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 2013;12(3):219-224.
- 11.Johanson JF, Kralstein J. Chronic constipation: a survey of the patient perspective. *Alimentary Pharmacology & Therapeutics*. 2007;25(5):599-608.
- 12.Centre for Reviews and Dissemination, Systematic reviews. York; 2009. Available from: https://www.york.ac.uk/media/crd/Systematic_Reviews.pdf
- 13.Yurtsever D. Kemoterapi uygulanan hastalarda konstipasyonu önlemeye yönelik verilen planlı eğitimin konstipasyon gelişimine etkisi [yüksek lisans tezi]. [Mersin: Mersin Üniversitesi; 2017. 90.
- 14.Acar GB. Adjuvan kemoterapi alan meme kanserli kadınlara Roy Adaptasyon Modeline göre verilen semptom yönetimi danışmanlığının fonksiyonel duruma etkisi [doktora tezi]. [Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi; 2019. 206.
- 15.Erdoğan GY. Kemoterapi alan kanser hastalarında semptomların değerlendirilmesi ve semptom yönetiminde eğitimin rolü [yüksek lisans tezi]. [Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi; 2019. 133.
- 16.Üstündağ S. Kemoterapi alan kanser hastalarının semptom yönetiminde kullandıkları tamamlayıcı tedavi yaklaşımlarının yaşam kalitesine etkisi [yüksek lisans tezi]. [Ankara: Ankara Üniversitesi; 2013. 128.
- 17.Şahin AZ. Kemoterapi tedavisi alan hastalara verilen semptom kontrolü eğitimin öfke ve stresle baş etme düzeylerine etkisi [doktora tezi]. [Erzurum: Atatürk Üniversitesi; 2012. 71.
- 18.Hintistan S, Çilingir D, Nural N, Akkaş Gürsoy A. Hematolojik kanserli hastaların kemoterapiye bağlı yaşadıkları semptomlara yönelik uygulamaları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2012;1(3):153-164.
- 19.Öztürk N, Kocabıyık BÇ, Arıkan F, Coşkun HŞ. Kanser hastalarında konstipasyon sıklığı ve gelişme riskinin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2020;13(3):178-184.
- 20.Akçay D, Gözüm S. Kemoterapi alan meme kanserli hastalarda, kemoterapinin yan etkilerine ilişkin verilen eğitim ve evde izlemin yaşam kalitesine etkisinin değerlendirilmesi. *Meme Sağlığı Dergisi*. 2012;8(4):191-199.
- 21.Süren M, Doğru S, Önder Y, Çeltek NY, Okan I, Çıtıl R, et al. Son dönem kanser hastalarında semptom kümelerinin incelenmesi. *Ağrı Dergisi*. 2015;27(1):12-17.
- 22.Mardas M, Madry R, Stelmach-Mardas M. Link between diet and chemotherapy related gastrointestinal side effects. *Contemporary Oncology*. 2017;21(2):162-167.
- 23.Abramowitz L, Béziaud N, Labreze L, Giardina V, Caussé C, Chuberre B, et al. Prevalence and impact of constipation and bowel dysfunction induced by strong opioids: a cross-sectional survey of 520 patients with cancer pain: DYONISOS study. *Journal of Medical Economics*. 2013;16(12):1423-1433.
- 24.Sullivan CW, Leutwyler H, Dunn LB, Cooper BA, Paul SM, Levine JD, et al. Stability of symptom clusters in patients with breast cancer receiving chemotherapy. *Journal of Pain and Symptom Management*. 2018;55(1):39-55.
- 25.Kearney N, Miller M, Maguire R, Dolan S, MacDonald R, McLeod J, et al. "WISECARE+": Results of a European study of a nursing intervention for the management of chemotherapy-related symptoms. *European Journal Oncology Nursing*. 2008;12(5):443-448.
- 26.Wong ML, Paul SM, Cooper BA, Dunn L B, Hammer MJ, Conley YP, et al. Predictors of the multidimensional symptom experience of lung cancer patients receiving chemotherapy. *Supportive Care in Cancer*. 2017;25(6):1931-1939.
- 27.Abernethy AP, Wheeler JL, Zafar SY. Detailing of gastrointestinal symptoms in cancer patients with advanced disease: new methodologies, new insights, and a proposed approach. *Current Opinion in Supportive and Palliative Care*. 2009;3(1):41-49.
- 28.Tsai JS, Wu CH, Chiu TY, Chen CY. Significance of symptom clustering in palliative care of advanced cancer patients. *Journal of Pain and Symptom Management*. 2010;39(4):655-662.
- 29.Sánchez-Lara K, Ugalde-Morales E, Motola-Kuba D, Green D. Gastrointestinal symptoms and weight loss in cancer patients receiving chemotherapy. *British Journal of Nutrition*. 2013;109(5):894-897.
- 30.Oosten AW, Oldenmenger WH, Mathijssen RH, van der Rijt CC. A systematic review of prospective studies reporting adverse events of commonly used opioids for cancer-related pain: a call for the use of standardized outcome measures. *The Journal of Pain*. 2015;16(10):935-946.
- 31.Sridhar T, Symonds RP. Principles of chemotherapy and radiotherapy. *Obstetrics, Gynaecology & Reproductive Medicine*. 2009;19(3):61-67.
- 32.Dhingra L, Shuk E, Grossman B, Strada A, Wald E, Portenoy A, et al. Qualitative study to explore psychological distress and illness burden associated with opioid-induced constipation in cancer patients with advanced disease. *Palliative Medicine*. 2013;27(5):447-456.
- 33.Aslan Ö, Vural H, Kömürçü Ş, Özet A. Kemoterapi alan kanser hastalarına verilen eğitimin kemoterapi semptomlarına etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 2006;10(1):15-28.
- 34.Mollaoğlu M, Erdoğan G. Effect on symptom control of structured information given to patients receiving chemotherapy. *European Journal of Oncology Nursing*. 2014;18(1):78-84.
- 35.Benor DE, Delbar V, Krulik T. Measuring impact of nursing intervention on cancer patients's ability to control symptoms. *Cancer Nursing*. 1998;21(5):320-334.